

TURISTFÄRD UPPSALA—SKOKLOSTER ÅR 1734

En okänd resenärs berättelse meddelad och kommenterad

av ÅKE DINTLER och OLOPH ODENIUS

Alltmer bli i våra dagar turistturer till minnesrika och natursköna platser vanliga. De tillhöra det alldagliga rekreativlivet. Ej minst äro Uppsalas och dess omgivningars sevärdheter gouterade mål för turismen. Skokloster med dess rika samlingar från 1600-talet intar i detta fall ett framstående rum, något som de sommaren 1949 startade och dagligen fullbelagda sightseeingturerna med snabbgående motorbåtar eftertryckligt bekräftade. Man inbillar sig lätt att turistutflykter med sevärdheter som mål är en företeelse, som helt tillhör modern tid. Men så tycks icke vara förhållandet. Skoklosterbesök, exempelvis, synas ha varit populära redan för över 200 år sedan. Att så verkligen varit fallet upplyser en i Uppsala universitetsbiblioteks handskriftssamling befintlig reseberättelse om, skildrande en färd som ett antal personer, sannolikt studenter, i turistsyfte gjorde från Uppsala till Skokloster pingsten 1734.

I den Nordiska handskriftssamlingen återfinnes i volym 998 med ryggtitel »Topogr. Suecana. Stockholm. Upland» en anonym, troligen ej i ursprungligt koncept bevarad skildring på tjugotre sidor av en resa från Uppsala till Skokloster (p. 197^r—206^r). Resan påbörjades den 2 juni 1734, pingstdagen, och avslutades fjärdedag pingst. Deltagarna i färden och deras antal känna vi ej; berättelsen låter oss emellertid ana, att de voro åtminstone fyra: berättaren och hans ursprungliga följeslagare

och ett sällskap östgötar, som möjligen kan identifieras med i skildringen nämnda herrar Jedda och Ristel.

Skokloster innehades vid denna tid av greve ERIK BRAHE (1722—1756), som då inte var mer än 12 år gammal. Det är ganska naturligt, att den unge fideikommissarien, som väl i likhet med sina föregångare och efterföljare mestadels vistades i Stockholm, inte kunde ägna slottet och dess samlingar nödig uppsikt. Förvaltningen hade alltmer kommit att anförtros åt inspektorer, som utanför ägarens personliga kontroll sökte dryga ut sina inkomster. Sålunda förekom det, att inspektoren öppnade slottet för besökare som ville se dess märkliga samlingar och »widtherömde monumenter». Denna trafik kunde stundom nå ej föräktliga proportioner, upp till hundratalet besökare berättas sålunda ha gästade slottet vid de stora högtiderna pingst, påsk och midsommar. Inspektoren beredde dem ej endast husrum i det rymliga slottet utan synes även ha stått för mathållningen. Det är mot bakgrunden härav vi ha att se det i handskriften skildrade besöket på Skokloster pingsten 1734. Det bör dock framhållas att berättelsen icke ger den minsta antydning om på vilket sätt resenärerna ordnat mat- och logifrågan vid Sko.

Våra resenärer färdades med båt från Uppsala; på vägen gjordes uppehåll i Flottsund, där man tydligen stärkte sig för den fortsatta färden med ett besök på krogen, en av de många i Uppsalas omgivning. Då resenärerna bröto upp därifrån, hisades seglen, men vinden var för svag; man måste ta årorna till hjälp och först efter sammanlagt 5 timmar var målet nått. Det är möjligt, att färden företogs med någon av de ordinarie postjakterna Stockholm—Uppsala med stadiga roddarmadamer vid årorna. Hemfärden företogs med båt till Ultuna, därifrån vandrade man till Danmarks kyrkby, där komminister Ulsberg gästades. Färden Danmark—Uppsala skedde per hästskjuts.

Vilka av Skoklosters många sevärdheter var det nu som fängslade färdtagarna? De sakna tydligen alldeles intresse för interiörer. Ej ett ord ägnas åt möbler och inredning. Deras uppmärksamhet har tydligen ägnats åt dels de många, för vår

tid ofta ganska intresselösa deviserna och sentenserna på slottsväggarna — varom mera nedan —, dels åt de talrika kurios, icke minst av exotiskt ursprung. Även för poesi är intresset stort, och författaren försummar intet tillfälle att nedteckna de verser, han påträffar, vare sig de finnas målade på väggarna eller äro fogade till ett eller annat föremål.

Den okände författaren är en god berättare, som bereder även en läsare av i dag nöje. Man lyssnar gärna till honom, när han stillsamt filosoferar över livets behag eller i högstämda ordalag prisar naturens skönhet eller understundom i ganska dråpliga vändningar berättar någon lustig episod från resan. Då han riktigt grips av någon upplevelse, lämnar han prosan och tar versen till hjälp, och det är ingen dålig vers han skriver. Ett ämne, som alldeles särskilt intresserar honom, är, som framhållits, de många deviserna på väggarna i slottet. Han upptecknar omsorgsfullt alla han träffar på, men antingen äro hans kunskaper i latin och andra främmande språk inte tillräckligt djupa, eller också har den eventuelle avskrivaren slarvat; hans uppteckningar lida av vissa brister. Utgivarna ha på några få ställen rättat uppenbara skrivfel — i texten redovisade med spärrad stil eller anmärkta i not —, men i övrigt ha deviserna lämnats orörda. I några fall synes språket ha förvanskats redan av den, som målat dem. Den översättning, vi bifogat, har till största delen hämtats ur OCTAVIA CARLÉNS Sko slott och samlingar, 1870. Endast där felen varit alltför uppenbara, ha smärre ändringar vidtagits.

Beträffande handskriftens stavning och interpunktion ha utgivarna följt den principen att låta dem kvarstå i stort sett oförändrade. Däremot har texten genomgående normaliserats så, att liten bokstav regelbundet användes inuti mening mot originalets växlande bruk. Undantag ha endast gjorts i deviser och verser, där texten i detta avseende helt följts.

Själva handstilen är typisk för 1700-talets mitt. Bland annat äro lånorden sålunda skrivna med latinsk stil, vilket i utgåvan redovisas genom användande av kursiven. Smärre emendationer ha företagits. De markeras genom spärrad stil eller upp-

tagas i särskild not. Där utgivarna ur innehållets synpunkt ansett närmare förklaring eller utvidgning lämplig, har detta likaså meddelats i not.

Manuskriptet saknar illustrationer; bildmaterialet har därför hämtats från andra håll. Det förtjänar därvid nämnas, att bläckteckningarna av Karl Gustav Wrangel och av slottets exteriör tillhöra en annan Skoklosterbeskrivning (ELIAS BRENNER, Beskrivning över Skougkloster med handteckningar), hämtad ur samma handskriftsvolym.

Slutligen bör framhållas att den okände resenärens berättelse från Skoklosterbesöket 1734 äger ett icke oväsentligt värde ej blott ur lokalthistorisk synpunkt utan också ur turisthistorisk och allmänt kulturhistorisk. Varje dylikt bidrag är välkommet, då litterära dokument av här berörd art från så tidig tid som 1700-talets första hälft äro skäligen tunnsådda.

Resa ifrån Upsala til Skokloster den 2 Junii 1734.

Sedan wi then första dag pingest hade beslutit, at resa til Skokloster, at bese thes *antiquiteter* och widdberömde *monumenter* föreföll oss then första olägenhet, at man ingen båth kunde bekomma. Thet är wäl sant, at iag dagen förut war omtänkt, at betinga mig båth, hwarföre iag ock kläckan 9 om pingestaftenen gik ned til en borgare, hwilken låfwade at beställa oss en båth til kläckan 4 nästföljande dag, och ther före bekom 6 *piece* på handen; men när wi kommo på sagdan tid til stranden, war ingen båth til finnandes. Doch emedan berörde borgares eller snarare sagt *Snorronders* en besökares hustru sades wara bortgången efter båth wäntade wi efter henne til kläckan 7; men alt förgiefwes. Therpå beslöt iag at gå up til herr *Siwers*, at begiera hans iacht; när iag kom tijt, war han sielf utgången uti staden, ty talade iag med hans dotter en liten artig iungfru wid pass 13 eller 14 år, som intet syntes wara owillig at behielpa oss i wår ansökning, therföre skickade hon straxt sin piga ut, at söckia up herr *Siwers*. Men hwad hände? Rät som pigan kom tillbaka med berättelse, at wi intet kunde få jachten, kom herr *Henrich* efter mig och sade, at en roddarbåth ifrån *Stockholm* ärnade just at läggia ut ifrån stranden, therföre kunde wi beqwämligen följa med thensamma. Hwarpå wi i hast begofwo oss nid til tulen. Så snart wi woro anlände tijt, träffade wi

några herrar östgiöthar som wille giöra oss sällskap. Wi woro ock thermed nöjde, althenstund thesamme sedermera intet litet *contribuerade* til vårt nöije igienom sit behagelig^a umgiänge. Men iag påminner mig här en rolig händelse som skiedde med en af våra *camerater* uti tultn. Tultnären hade i förleden höstas tagit sig en ung flicka til hustru, hwilken han sässom obekant kallade til jungfru; detta syntes henne wara tämmeligen angenämt, hwilket man kunde förstå af hennes förtroliga wänlighet. Än mer; han begierade at få wäxla 4 *piece*, hwarpå hon i förstone swarade sig eij äga en, men efter liten stund tilböd hon honom 6 plåtar i hwita peningar. Och när han änteligen tog afskied skiänckte hon honom fnöske, eldståhl, tobak och flinta, wiljandes intet emottaga någon betalning, fast han henne med trug och prut then samma tilböd. Häröfwer gjorde iag följande *verser*:

Man skull' i *Sala* nöije ha,
Om hwar skinbracka² war så bra,
Som thenna tuls wärdinna:
Tå skul man utan någon sorg
Få båd til *Sko* och *Klösters borg*,
I hwarje stund och timma.

At hon war ung och nyss blidt gift,
Derom iag ej gör långer skrift;
Men at hon war benägen,
Med willig tienst, at tiena den,
Som skulle bort; gör mera än
Min Fiäder angelägen.

Jag kan ej mer än undra på
Hwar hon i då kunde få
Båd' fnöske, ståhl och flinta
Men at hon ej betalning tog
Thet gjorde at wi åfta log
Åt thenna *Tulnärs stinta*.

I början fast hon intet had'
Sex *piece*, at wäxla som han bad
At ta med sig på wägen:
Tänk, at hon doch honom tilböd
Sex plåtar sidst til öfwerflöd
Om han wor angelägen.

Men här wid ber iag ingen må
 Förmoda, at iag wil förstå,
 Hon warit altför lätter:
 Så framt thet icke håls för skam
 At wara höflig mot hwar man
 Och som en ungmor nätter.

Jag lemnar nu thetta, och kommer åter til mit förehafwande. Sedan wi änteligen klåckan 8 hade sat oss uti båthen, och kommit öfwer ens med roddare kiäringarne om betalningen, fortsatte wi vår resa med särdeles nöje. Wädret war oss *faworabell*, ehuruwäl thet lugnade in på natten fingo wi likwäl mäst bruka segel under årors tilhielpande hela wägen. Wi woro ock som hastigast uppe uti Flötsund, therest wi åto aftonward. Men hela vår wäg *passerade* wi med roligheter, så at then ena upmuntrade then andra nu med spel, nu med sång, åter igen med *discourser*, och nöjsamma *historier*. Herr *Ristel*³ började med en rolig och artig *histoire* om en *k ä r i n g* uti Tyskland som intet på många åhr hade läst för prästen, men erhydrade sig, at hon uti sina unga år hade kunnat en bön, sålunda⁴ lydande:

Ach Got! ich bin ein Junges Knab
 Du gibst mir deinen geistes gab
 Dass ich möge wass guts lären
 Dir zu nytzen mir zu ähren.

Äfwen om en annan *k ä r i n g*, som intet mindre warit fåkunnig. Hon hade läst, O rene gudz lamb et år för ut, therföre läste hon året ther efter: o rene Gudz får; uppå prästens påfrågan hwarföre hon så gjorde: swarade hon efter thet war et lamb i fiohl, måste thet wäl wara et får i år. Therpå berättade iag *historien* om kiöpmansdottren uti Närige, som blifwit trolåfwad, när hon blef född. Sedan *refererade* herr *Jedda*⁵ *historien* om drätning *Elisabeth* uti Ängland och grefwen av *Essex*; samt *historien* om *Don Carlos*, men han handt knapt halfwa *historien* til ände, förr än the höga tornen af thetta slättet begynte då och då wisa sig öfwer tränen som stodo liksom planterade wid siöstranden, til thes hela slättet, begynte synas, wilja komma emot oss, då hwar och en måste lemna *historiska* berättelser, och stanna uti en behagelig förundran så wäl öfwer slättets härliga *situation* som thes bygnings förträffelighet. Så snart wi *arriwerade* til Skoklöster klåckan 1 om natten, bekommo wi twenne kamrar til vår tjenst. Uti hwilken fördel wi förekommo en annan båth, som äfwen ärnade sig til Skoklöster, men kom allenast några *minuter* senare än wi til stranden. Wi fingo intet thenna

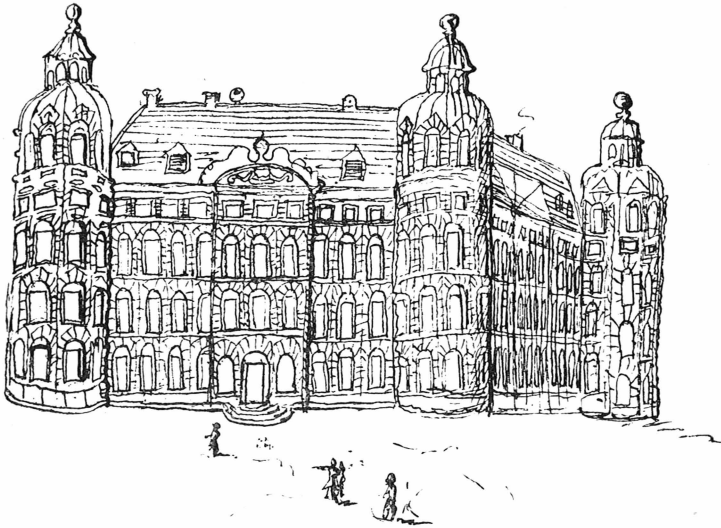

Bild 1. Skoklosters slott, teckning i ELIAS BRENNERS »Beskrifning öfver Skougkloster etc.» i Nordiska saml., Uppsala universitets bibliotek.

dagen tala med herr *inspectoren*⁶, emedan thet war tämmeligen sent; ty *passerade* wi wår tid med några roligheter, till thes solen begynte med sina gyllene strålar bemåla våra kamrar, samt upväcka en stor myckenhet af fåglar til spel och sång, som hade sit säkra tilhåld i thesse liufliga orter. Af thetta otroliga stora nöjet blef iag i hast så intagen, at min lilla *Clio*, til bättre ihogkomst här af, flöt i följande rim:

När sig Solen börjar swinga,
 Med sit lius på himlens fält,
 Och man hörer fåglar klinga,
 Med sin spröda *Echo* gieldt:
 Tyks *Naturen* säija mig,
 Lust med frihet parar sig.
 Frihet med et nöjsamt sinne,
 Är then aldra bästa skatt,
 Som iag uppå jorden finner
 Wärd at älskas dag och natt:
 Annat alt är ängslighet,
 Som gier oro och förtret.

När mig natten öfvertäcker
Hwilar iag i frihet nögd
Til thes Solen mig upväcker
Och Ber mig stå up med frögd
Då tyks åter Solen glad
friska up mit nöjes blad.

Andra må sit nöje sökia Uti ära gull och godz
Andra må sin wällust skiöta, om then gör dem wäl til modz
Nöjet mit har intet feel, när iag nögd är med min deel.

Här med ändade iag thenna dagen med en söt sömn. Dagen therpå som war then 2^{dra} dag pingest gingo wi först uti kyrckian, derest en gammal man wid namn *Griselius*^s förrättade gudztiensten och hölt en tämmelig god predikan. Hans *disposition* war om en pingest lilja först til sin art, 2do til sina färger, nembligen hwit, röd, gull, och himmelsblå. Efter kyrckiotiden gingo wi fuller hem, men emedan ännu maten på en stund intet blef färdig, ty gingo wi ut at bese slättet til sin belägenhet tillika med trögården. Sielfwa slättet är bygd i en *quadrat*, med 4 åtkantiga torn, et i hwart h ö r n, the therrund omkring i lika *pararel*^s med wåningarna äga sina jämna fönster. Sedan gingo wi uti trögården, som är belägen wäster om slättet, at förnöja oss af *natures* rika håfwor, som *Flora* prächtig utbredde på thenna härliga orten. Thet är wäl wist at konsten intet hade efterlåtit, af all sin sammanletade erfarenhet, doch öfwerwandt *naturen* sielfwa konsten så wida, at then samma upväkte en stor förundran uti åskådarens sinnen. Wi stannade litet wid ingången och betractade the långa *aléer*, som med sina *linie* rätta gånger förmådde så mycket, at wi intet oförseendes gingo wilse ibland träen. Der wore träen af åtskilliga slag, som med sine lurfwiga och mörka skuggar betäckte jorden med en så behagelig skymning om hetesta middagen, at solen intet utan möda kunde skiuta några stråhlar här och ther emellan the stora bladen nid på the skiöna lillior och narsissor, som til färgen blå, gula, och hwita skiftade en föränderlig *reflexion* uppå the gröna små fälten uti ögonen. Sielfwa trögården war med en mur omgifwen, så at alt mer til lust än til nytta af ålderdomen tyktes wara inrättadt. Men på thet at nyttan med nöjet skulle sammanfogas, fant man å ena sidan en annan fruchtbärande trögård, hwars wälluchtande blomster låfwade en ymnig frukt om hösten. Efter thenna behageliga spatsergång, gingo wi therifrån, förlustandes oss af Gudz och *natures* liufliga betractande. Therpå gingo wi til bordz, rätterne woro. 1 kalf stek, 2 såppa, 3 färsk fisk, men *saladen* fingo wi änteligen sedan steken war upäten. Under måltiden *entretinerade* wi oss med

Bild 2. Karl Gustaf Wrangel, teckning i ELIAS BRENNERS Skoklosterbeskrivning (se underskriften till Bild 1.)

åtskilliga *discourser* ibland annat *moverades* en frågan om icke thet skulle vara nyttigt at såfwa på måltiden, hwilket efter the mästas högt giällande skiähl blef bewiljat. Doch bör man härwid noga i acht taga, at man antingen sittiandes såfwer eller ligger ganska högt under hufwudet. Det war och roligt, at wi inbillade en flicka som *serverade* för oss, at hon war en gässe och het *Anders*, hwaröfwer hon befant sig wara ganska bedröfwad. Sedan spelte wi några spel *l'ombre*⁹ til kläckan 3. Wi woro wäl intet sinnade ännu thenna dagen at bese slättets innersta märkwärdigheter; utan allenast uptekna the *dewiser*, som funnos skrefne uti alla gånger och trappor; men emedan andra woro tilstädes, som woro sinnade, at bese thes berömda *monumenter*, betiente wi oss af samma tilfälle. Men under thet iag gick up före trapporna märckte iag följande *dewiser*. Först stod med bleck skrifwet på wäggen uti första trappan thesse *verser* nembligen

Manheims dråttars wäna slåt
Wranglars hof och Brahars lätt
Martis raska skiöldar wisar
Norska Nordmäns tappra prisar

I: B: 1733

Äfwen thesse

Här giester *Jupiter* med al sin guda skara,
Här ser man *Martis* swärd, här tyckes *Venus* wara,
Här skådar hwarje man et jordiskt paradiss
Här fins thet enda skoug, som Swerje gifwer priss.

Längre up läste man följande *dewiser*:

1. *Nihil tetrius praesertim in Principe awaritia.*¹⁰
2. *Nascentes morimur, pendetque ab origine finis.*¹¹
3. *Ingressus hominis flebilis, progressus debilis, egressus terribilis.*¹²
4. *Wiwe tibi quantumque potes illustri vita.*¹³
5. *Wiwe tibi et longe nomina magna fuge.*¹⁴
6. *Cawe tibi ab amico reconciliato.*¹⁵
7. Thet wår Herre beskiär står intet S: Pär emot.
8. Byggia hus med hvars mans råd
thet kommer aldrig tak uppå.
9. *Homo est imbecillitatis exemplum, temporis spoliolum, fortunae lusus.*¹⁶
10. *Ruri contentus potest dicere, spes et fortuna valet.*¹⁷
11. *La piu parte de corteggiani sono monstri con due lingue, con due cuori.*¹⁸
12. *Persona e odioso, ch'il povero superbo, il ricco awaro, il vecchio pozzo.*¹⁹
13. *Vita rustica multarum virtutum magistra.*²⁰
14. *Amicum facilius rure, quam in aula inuenies.*²¹
15. *Magna res est scire wivere.*²²
16. *Natura pauca, cupiditati multa.*²³
17. *Les amies sont comme le melon, il faut esayer plusieurs pour rencontrer un bon.*
18. Bäst lida thet man intet kan wrida.
19. *Fuisse nihil est esse momentum fore aeternum.*²⁴
20. *Terram geris, terram teris, terra eris.*²⁵
21. *Diuitiae multae non finis sed mutatio miseriarum sunt.*²⁶
22. *Nihil deterius amico falaci.*²⁷
23. *Felix ille, qui procul negotiis, paterna rura bobus exercet suis.*²⁸

24. *Si wis esse pius exi aulam.*²⁹
25. *Numus uiwat, numus regnat, numus imperat.*³⁰
26. *Senectus est mortis prodromus, dolor et labor defoetus est despectus.*³¹
27. *Mobilis et inquieta mens hominidata est.*³²
28. *Tre cose imbrattano la casa, Gallina, cane et donna.*³³
29. *Ne arch'Argo, con cent occhi puo gardar donna ch'a adocchi.*³⁴
30. *Chi sempre ride Spesso inganna.*³⁵
31. *Chi incontra buona mogli hà gran ventura.*³⁶
32. *Per la prima mogli pazienza, per la seconda penitenza.*³⁷

Här uppå kommo wi uti then första rustkammaren som ligger uti nordwäst. Häri finnes allehanda *rariteter* som wärde äro at anmärckas. Ibland annat, som man tå i hast kunde anteckna, war et hwalfiskben, så stort som et *théebord*; en bössa, som kunde skiuta 50 skått, utan at man behöfde ladda; *Abraham* Pärsons kiäp, 8 *quarter* lång, tiock som en spansk rö af skilpad³⁸ så nätt giord, at man intet kunde skiönia någon sammanfogning; et enhörnings horn 10 *quarter* långt; et wälkoms horn beslagit med mässing, såssom thet af the gambla är wordet brukadt; et swärd af en swärdfisk, som war fullt med taggar på bägge sidor; stora stycken, som hatkullar af berg *crystal*; pantsar *skio rtor* af silke; allehanda slags *chinesiska zablur*; dråtning *Christinae sahl*³⁹, samt fransöske, pålske, danske och turkiske sadlar, *borderade*⁴⁰, sydde och wirkade med guld och silfwer; åtskilliga *musquet dunder*; en handpik med 2^{ne} *pouffertar* uti ändan wid bladet. På dörren af then andra rustkammaren, som war belägen på then söd-wästra sidan, stod these *dewiser*

*Filo non ferro trahimur. ♀ meridiei luce clarior.*⁴¹

Uti rustkammaren sågo wi först en *americanisk* båth ohngefär 3 famnar lång och 1 aln bred, men smal åt bägge ändar; 1 skildt⁴², som bara för konsten skull blifwit wärderad til 25000 plåtar; 8 stycken *indianska* små swärd, som store kiöksknifwar; *Christian tyrans* tåflor; 1 skiöld och *zabel*, som *Wrangel* tagit af en pålak, hwilken han tog til fånga uti thet pålska kriget. Ther war eljest mycket annat, såssom et stort antahl med hågar, bössor, och allehanda kostbara giewähr, som man intet hinner så noga at anteckna.

Här efter steg iag nid af thenna höga borgen,
At på en liten stund förnya sinsens ro,

Bild 3. Den s. k. Skoklosterskölden, praktfullt silversmedsarbete av utländskt ursprung från Erik XIV:s tid, omnämnt i reseberättelsen 1734.

I gröna parcker, som plä mäst fördrifwa sorgen
 När *Flora* frögdar sig uti sit blomster bo,
 Här fantz *naturen* stå i lek, i lust, i löijje,
 Så hörsel, luckt och syn, bekom sit fulla nöije.

* * *

Jag sat mig nid, men hwad måntro thet war iag gjorde?
 Jag ledig och alen men doch ei ledig war,
 Ty iag med ifrig nit, mig sielfwan aftasporde
 Om alt, thet åldren left åt efterwärden qwar
 Jag såg them an som mull, som sådant alt på f u n n i t.
 Men konsten mera säll, som högre ålder wunnit

Therpå begaf mig hem, och sat mig nid at skrifwa
 up alt thet iag had' hördt och sedt i thetta slått
 Men när iag hunnit hit måst iag thet låta blifwa
 Ty blecket mit blef alt; men tro då fick iag brått
 Jag sände hijt och tijt, men fåfång war al möda
 Ty alla såfwo söt lik som the warit döda.

Therföre måste iag ock wackert krypa til sängs. Men så snart wi
 wagnade then tridie dagen, skyndade iag mig åter up til slåttet,
 då iag först märckte, at under *Carl Gustaf Wrangels portrait* uti
 3^{die} wåningen stod

1. *Suum cuique decus posteritas rependet.*⁴³
2. *Quot, quantosque labores!*⁴⁴
3. *Aut bello aut pace clarum fieri licet.*⁴⁵

Äfwen uti samma wåning stod på wäggen, uti förstugen afmålat
 et grymt wildswin, som *Wrangel* har skiutit med these *verser*

*Me globulo Gothici transfixit dextera martis
 Qwi poteram fato meliore mori*⁴⁶.

Nedre uti andra wåningen stod these *dewiser*

1. *Vieux seul, que mal accompagné.*
2. *De mechant gain, tresor est vain.*
3. *Le chien, le jeu, l'amour, et le feu,
 ne se contentent point de peu.*
4. *Nulli tacuisse nocet, nocet esse locutum.*⁴⁷
5. *Diligence passe science.*
6. *Quand bon heur te rit, cela te soit suspect
 Car le malheur te suit.*
7. *Sans langage le fol est sage.*
8. *Princeps nec timeat bella, nec provocet.*⁴⁸
9. *Non utendum imperio, ubi legibus agi potest.*⁴⁹
10. *Homo vitreo vase fragilior est.*⁵⁰
11. *Sine Sanitate nulla felicitas.*⁵¹
12. *Thesaurus bonorum mulier bona sicut malorum mala.*⁵²
13. *Hominum natura novitatis awida.*⁵³
14. *Melius est ut pereat unus, qum unitas.*⁵⁴
15. *Bona valetudo bonorum maximum.*⁵⁵
16. *Una bella donno e inferno dell' anima e purgatorio della
 borsa.*⁵⁶
17. Hårdt emot hårdt sade Kärningen föll emot hellebarget.
18. *Melior et tutior est pax quam sperata victoria.*⁵⁷

Härpå gingo wi nid, at äta middag; under måltiden *passerade* intet särdeles märkwärdigt, utan at wi hade en skiön färsk ähl. Efter måltiden gingo wi åter up uti slättet. Men då fingo wi see åtskilliga skiöna och rara stycken uti hwart och et rum. F ö r n ä m l i g a s t märckte iag at intet taak eller gålf war thet andra likt. I thet första rummet förekom oss, ibland andra mycket *precieuse* bilder, *Margarethae Lejonhufwud* konung Johans svärmors⁵⁸ *contrefait*. Men thet wore för widlöftigt, at anföra alt, som ther fans, man wil allenast tala om thet märckwärdigste. Man såg uti et rum hela then skiöna trögården uti *Versaille*, med särdeles konst och behagelighet afskilrat, uti en liten låda, m e d 4 små glassrutor, en på hwar sida. 1 uhr med 13 seijare⁵⁹. *Froja* afsat utaf siden, hwilket man såg på en tafla uti konstkammaren eller *cabinettet*. Der war jämbwäl en sten, stor som et ägg, på hwilken af *naturen* stod wäxte thesse orden: *Potentissima dos in Principe est liberalitas et clementia*.⁶⁰ Man såg ther ock en bock skrifwen af et fruentimber med foten, kallad christlige *gebeter*, så godt som trykt. Uti et annat rum war *Colloredi*⁶¹ *contrefait*, som har haft 99 oächta barn, och beklagade på sin sotesäng, at han intet upfyllt 100de talet. *Imbrantens contrefait*, som säges hafwa kostadt 100 *ducater*. I en annan kammare war *Fugtens contrefait*, som war *matheseos professor* uti *Stade*⁶², och har skrifwit til sin son at han skulle taga sig till wara för dödfahran på en viss tijd. *Item Lucretia* och *Tarquinius Superbus*. *Aurora* Königsmark, för hwilken en wästgiöthe dänat. Änteligen kommo wi in uti en stor skiön och prächtig sahl, nästan på thet sättet bygd som *galleriet* på gamla slättet, med kostbar målning och gipsbilder utzirad. Uti taket hängde en dyrbar och skiön liuskrona, utaf *bergcrystal*, som en sprutande drake hölt uti gapet. På väggarna woro *generalmajor Lejonhufwuds*, *fältmarechal Lorns von der Linds*, gref *M. De la Gardi contrefait*. På sidan emot spiselen red kung *Carl* den XI på en stor appelkastad häst. På andra wäggen war konung *Gustav Adolfs contrefait* huru han sedt ut en månad förr än han blef slagen. Derifrån gingo wi åter up uti rustkammaren. Under wägen märckte iag 2^{ne} *dewiser*

1. *A poculis absint Seria*.⁶³
2. *Multiplex awaritiaie praetextus*.⁶⁴

Uti rustkammaren *observerade* wi något som förra gången intet blef anmärkt

1. En turkisk *commendeur* staf.
2. En krok på en biskops staf etc.

Bild 4. Skoklosters slott; på inredningen målade sentenser i ett av gallerierna, nämnda i reseberättelsen 1734.

Jag wil ock intet här lemna o r ö r d t then skrift, som war slagen på wäggen brede wid et gammalt wargskin, hwilken iag för *ver-serne* skull i hast afskref.

Then af hans *Excellence* H ö g w ä l b^{ne} Hr Gref *Brahes* torpare dⁿ 17 *Aprilis* 1726 ihäl slagen warginnans tahl til alla åskådare.

Et under skiedde här, et under öfwer u n d e r,
At swagt et Creatur, et starckar kufwar under;

Hwar har man nånsin hördt, en ulfwer fällas ner
Af kiäpslag ej af *Loo*; af mig man thet doch ser.

Tänck iag helt trygger fram om mårgeonen på dagen
Till Långbro fårpet kom, sen kläckan nye slagen;
Jag tänckte föda mig, och efter fasta lång,
Mig få et lamb och så til skogen gå min gång

At sedan therutaf en godanbisen taga,
hälst stulit smakar wäl och mättar hungrig maga;
Jag tog mig löst skin, ej skadde thet til lif
Eij trodde at härom skull blifwa något kif.

Men Erich Ehrson kom, som ägar war til hiorden;
Tagrätten aflagd är, sad han, och efter orden,
det lamb iag röfwadt bort, och wille äta op
Han wäldsamt tog igien och slog min tiufwa krop.

Jag släpte lambet men af arghet stod af ända
Mot then iag tå såg an, han skull tillbaka wända
Bet honom i hans arm, tänckte o c k i halsen få
Men han frimodig war slog mig på korset tå.

Med ifrighet han slog, tre slag uppå et ställe
I harmen han ock mig då mände underfälla.
Mit hufwud o c k thernäst, han brächte med sin staf
Så at min ande drächt therwid måst stanna af.

Straxt flådder iag ock blef, ho wet hwad mera hände,
Mit skin iag burit har är nu i andras händer
Det lærer redas wäl och stäppas sedan op
At man kan se hur stor iag warit til min krop.

Farwäl min slächt farwäl iag Eder thetta bådär
Min löhn iag hafwer fådt thet mången här o c k skådar
Haf tack för alla dar, bland Ehr iag warit har
Jag går med skinnet bort men kiöttet han i qwar.

Ho thetta ej wil tro, han rese til Skoklöster
Eij achta mödan sin ej achte hwad thet kostar
Skokläster witna skall, thet så i sanning är
At Kiöttet borta är men skinnet finnes ther.

Wi woro sedan som hastigast uti *bibliotequet*, men emedan herr *inspectoren*⁶⁵ för sin siuklighet skull intet förmådde mer, at följa med oss omkring uti rummen; ty kunde wi eller länge uppehålla honom här. Der finnes aldeles inga nya böcker utan mästelen gamla, hwar af 2^{ne} stora sahlar äro upfylte. Sedan alt war bestält höllo wi en *concert*⁶⁶ uti slättet, hwarpå wi befogade oss hem, och efter hållen aftonmåltid knåpade oss wakert til sängs.

Fierde dagen klåckan 8 efter middagen reste wi bort, sedan wi hade betalt al vår skuld och ätit en god kalkskål; siungandes med samhällig röst

O! sälla ort farwäl, tu samling af alt n ö j e,
 Tin hogkomst gör, at iag b e s t ö r t nu afskied tar,
 Ty thet mit sinne rör iag sackna måst thet löije,
 Som iag uti titt liufsta skiöte niutit har
 O liufwa stränder
 I gröna lunder

Ehr her måste resa och sig skynda fort
 doch skal thes önskan bli

At åter snart få sij

Ehr parcker, och få stämma up sin herda låt
 Och åter låta lamben wall på thenna ort.

Wi reste med största nöje i världen, hafwandes allehanda små roligheter för oss. I synnerhet war herr Jedda behagelig med sina *historier*. Wi woro jämbwäl som hastigast uppe uti flötsund då 2^{ne} *professorer* ifrån *Lund* nembligen *Nerman*⁶⁷ *juris professor*, och *Papke*⁶⁸ *profes. theologiae* kommo resandes ifrån *Upsala* ärnandes sig til *Stockholm*. Änteligen skildes wi från båten wid et litet torp mit emot *Ladugården*⁶⁹ b e l ä g i t och gingo til fotz till *comministern* herr *Anders*⁷⁰ uti Danmarks sochn, hwilken 2 eller 3 gånger låtit biuda oss til sig i helgen. Men emedan wi intet wiste hwarest han bodde, så råkade wi owetandes på klåckargården, hwarest war en artig dotter men derjämte altför tåpig⁷¹ löjelig och enfaldig; denne pigan wiste oss wägen til prästgården; men emedan wi kommo något sent, ty k l å c k a n war alla redan 1 om natten, så gick iag tillika med *comministerns informator* til klåckargården therest wi tillsammans såfde then natten til klåckan 8 följande dag. Sedan förde herr *pastoren* oss med sig up til kyrckian, at wisa oss thes märkwärdigheter. Kyrckian förmenes wara bygd af bytet uti slaget med the danske på gammal ängen wid *Upsala*, under konung *Erich* som blifwit halshuggen, och therföre kallas hon Danmarks kyrkia. Men sedermera wil en dehl säija at en dansk fröken låtit byggia henne större. Uti kyrckian war et gammalt hopsmidt swärd, som är wor-

det hittadt uti jorden efter slaget. Derifrån gingo wi til klåk-stapelen, derest war en stor skiön klåcka med these *verser*

Sen iag 216 år i Danmarks *Zion* klingat,
Och döda siäla hopen wäkt, at låfwa herren Gud;
Min ålderdom en remna fick som skiämde bort mit liud.
Forthen skuld iag förnyad blef, doch ej theraf förringad
Ty lika wikt och röst mig gafs, med fågring utan klander,
Tå *Steuckius*⁷² ArchieBiskop war, och Kyrkherens namn *Melander*⁷³
laborem praestitit Erich Näsman 1732

Sedan gingo wi hem och satte oss straxt till bordz. Rätter woro
1 skiön skincka, 2 giässmiölk⁷⁴, 3 färsk fisk, 4 gåsshalfwa, 5. 2^{ne} slags
ostar. Efter måltiden spelte iag några spell rerkert⁷⁵ med herr
pastoren och frun, till thess *carossen* blef färdig och förespänd; då
wi änteligen begåfwo oss på resan till *Upsala*.

Men tänk hwad hände sen wi gifwit oss på wägen
Kom wi til plågan först, til sorgen ther uppå
Sen glädien wiste sig, som war ther näst belägen⁷⁶
Eho som gissa kan han gisse nu och spå
Thernäst wår resa fort til *Upsala* anlände
Så blef på alt i hop en god och lycklig
ände

NOTER.

¹ I handskriften står behageligeliga.

² Enl. RIETZ kalkborgare, skojarer.

³ Kan ej identifieras. Möjligen fader till ADOLF FREDRIK RISTEL, f. c:a 1750, kungl. bibliotekarie.

⁴ I handskriften står sålunde.

⁵ Möjligen identisk med sedermera kommissionssekreterare FREDRIK LUDVIG VON GEDDA, 1715—1738.

⁶ Enligt f. rustmästare EMIL NYMAN, Skokloster, som benäget lämnat upplysningar om turisteriet på Skokloster, är inspektoren möjligen identisk med rustmästare GETZ, bl.a. känd för sin förteckning över samlingarna på slottet.

⁷ PETRUS GRIZELIUS, 1681—1760, kyrkoherde i Skokloster 1713—1760.

⁸ Troligen felskrivning för *parallell*.

⁹ El. L'homme, spanskt kortspel.

¹⁰ »Intet är widrigare än girighet, särskilt hos en furste.»

¹¹ »Såsom vi födas dö vi, och av början beror slutet.»

¹² »Människans ingång är tårvärd, fortgång eländig och utgång förfärlig.»

- ¹³ »Lev för dig och så långt du kan det . . .» (Resten ööversättligt.)
- ¹⁴ »Lev för dig och fly vida bort från stora namn.»
- ¹⁵ »Akta dig för en försonad vän.»
- ¹⁶ Handskriften har oriktigt nr 10. »Människan är ett exempel på dåraktighet, ett byte för tiden, en lekboll för lyckan.»
- ¹⁷ »Den som är nöjd med lantligt liv, kan säga farväl åt förhoppningar och lyckans gunst.»
- ¹⁸ »En del hovmän äro vidunder med två tungor och två hjärtan.»
- ¹⁹ »Förhatliga äro en högfärdig tiggare, en girig rik, en narraktig gubbe.»
- ²⁰ »Lantlivet är läromästare till många dygder.»
- ²¹ »En vän vinnes lättare på landet än vid hovet.»
- ²² »Det är viktigt att förstå att leva.»
- ²³ »Naturen fordrar litet, begärelsen mycket.»
- ²⁴ »Att ha varit är intet, att vara är ett ögonblick, att bli är evigt.»
- ²⁵ »Jord bär du, jord tär du, jord skall du varda.»
- ²⁶ »Mycken rikedom gör intet slut på eländet utan förändrar det blott.»
- ²⁷ »Intet är sämre än en falsk vän.»
- ²⁸ »Lycklig den som fjärran från statsbestyr får odla fädrens jord med egna oxar.»
- ²⁹ »Om du vill vara rättskaffens, lämna hovet.»
- ³⁰ »Peningen må leva, penningen regerar, penningen befäller.» — Har måne målaren eller nedtecknaren genom de likartade verbändelserna sökt uppnå viss klangeffekt? CARLÉN har läsningen: Nummus vincit etc. (penningen segrar osv.).
- ³¹ Skall sannolikt vara: *dolor et labor, defectus et despectus.* »Ålderdomen är dödens förelöpare, plåga och möda, brist och tvekan.»
- ³² »Människan har fått ett rörligt och ostadigt sinne.»
- ³³ »Tre ting göra oljud i ett hus, hönan, hunden och kvinnan.»
- ³⁴ »Icke ens Argus med hundra ögon kan vakta en kvinna, som vill se sig omkring.»
- ³⁵ »Den som alltid ler, bedrager ofta.»
- ³⁶ »Den som finner en god hustru, har god lycka.»
- ³⁷ »Med första hustrun tålomod, med den andra ånger.»
- ³⁸ Sköldpadd. — Troligt är att käppen tillhört riksrådet ABRAHAM BRAHE, 1569—1630.
- ³⁹ SCHRODERUS upptar saal som biform till sadhel.
- ⁴⁰ Broderade.
- ⁴¹ »Vi dragas ej med våld utan med lock och pock. Venus är klarare än middagsljuset.»
- ⁴² Den s. k. Skoklosterskölden, ett dyrbart konstverk från 1500-talet.
- ⁴³ »Sin heder undfår envar av eftervärlden.»
- ⁴⁴ »Så många och så stora verk!»
- ⁴⁵ »I krig eller fred förvärvas ryktbarhet.»
- ⁴⁶ »Den gotiske Mars' högra hand har med en kula genomborrat mig, som skulle kunnat få en bättre död.»
- ⁴⁷ »Det skadar ingen att ha tegat men väl att ha talat.»
- ⁴⁸ »En furste bör varken rädas krig eller framkalla det.»
- ⁴⁹ »Makt vile, där lag gälle.»
- ⁵⁰ »Människan är bräckligare än ett käril.»
- ⁵¹ »Utan hälsa ingen lycka.»
- ⁵² »En god kvinna är en fatabur med allt gott, en ond kvinna med allt ont.»

- ⁵³ »Människonaturen är nyfiken.»
- ⁵⁴ »Bättre att en förgås än enheten.»
- ⁵⁵ »En god hälsa är det högsta goda.»
- ⁵⁶ »En vacker flicka är ett helvete för själen och en skärseld för kassan.»
- ⁵⁷ »Fred är bättre och säkrare än oviss seger.»
- ⁵⁸ Margareta Leijonhufvud var Johan III:s moder.
- ⁵⁹ SCHRODERUS: säyare = ur, klocka.
- ⁶⁰ »Den värdefullaste gåvan hos en furste är frikostighet och mildhet.»
- ⁶¹ RUDOLF COLLOREDO, 1585—1662, österrikisk fältmarskalk.
- ⁶² JOHANN HEINRICH VOGT, 1663—1688, historiker och astrolog i Stade, 1648—1719 svensk besittning, sedermera införlivad med Hannover.
- ⁶³ »Allvaret vare fjärran från bågarna.»
- ⁶⁴ »Girigheten har många svepskal.»
- ⁶⁵ I handskriften står *insporen*.
- ⁶⁶ Betydelsen härav är dunkel. Möjligen kan instrumentet av något slag ha använts. Om dylika medfördes, varom intet utsåges, torde en flöjt e. d. ha trakterats. Tänkbart är också, att man haft tillgång till slottets egna instrumentala resurser. Intressant är, att begreppet konsert i betydelsen offentligt musicerande kom in i svenskan just i början av 1730-talet. Termen kan här också ha haft betydelsen: göra ett stycke, som kallades concert, d. v. s. ett stycke med klangliga kontraster. Den kan slutligen också ha använts i ironisk betydelse eller i den äldre meningen av consortium, avseende ej musikformen utan helt enkelt en sällskaplig sammankomst.
- ⁶⁷ DAVID NEHRMAN, adl. EHRENSTRÄHLE, 1695—1769, jur. prof. i Lund.
- ⁶⁸ CARL PAPKE, 1681—1740, teol. prof. i Lund, 1738 biskop i Lund.
- ⁶⁹ Ultuna kungsladugård.
- ⁷⁰ ANDERS ULSBERG, 1694—1736, komminister i Danmark 1719 till sin död.
- ⁷¹ Enl. DALIN våpig, enfaldig, dum, tafatt.
- ⁷² JÖNS STEUCHIUS, 1676—1742, ärkebiskop från 1730. Omnämnd i Linnés *Nemesis Divina*.
- ⁷³ ERIC MELLANDER, 1682—1745, teol. prof. i Uppsala och kyrkoherde i Danmark från 1727. Omnämnd i Linnés *Nemesis Divina*.
- ⁷⁴ RIETZ: jäse-mjolk = sammanlöpnad mjolk.
- ⁷⁵ Enligt O. GJERDMAN troligen förvrängning av holl. Verkeerspel, ett slags brädspel.
- ⁷⁶ »Plågan», »sorgen» och »glädjen» syfta sannolikt på de kända stäl-lena Pinan, Nöden och Glädjen utanför Uppsala. Arkivarien vid Ortnamnsarkivet i Uppsala fil. lic. HELGE LINDBERG lämnar om dessa följande meddelande:
- »Glädjen, Nöden och Pinan äro namn på tre lägenheter strax sydost om Uppsala vid stora landsvägen. Den förstnämnda ligger på Uppsala stads område, de båda andra i Danmarks socken. Namnet Nöden är numera på kartan utbytt mot Grönvik, givetvis i förskönande syfte. Glädjen, Nöden och Pinan upptråda var för sig på flera håll i landet. De tillhöra gruppen av 'fantasinamn' med dels berömmande, dels nedsättande innebörd och avse vanligen mindre bebyggelser av ungt datum, företrädesvis dagsverks-torp och lägenheter. Jfr 1. Lundahl, Falbygdens by- och gårdnamn (1927), s. 62 och Ortnamnen i Älvsborgs län 1: 2, s. 80 ff. De närmare anledningen till att i förevarande fall tre lägenheter i rad kommit att få namnen Glädjen, Nöden och Pinan är obekant. Förmodligen har en av dem

först fått sitt namn på grund av (förmenta?) förhållanden på stället, och sedan har folkfantasien funnit det tacksamt att bygga ut en serie. 'Glädien' och 'Nöden' återfinnas redan på Lars Hoffstedts geometriska kartor över Uppsala stads åkrar år 1699 (i Kungl. lantmäteristyr:s arkiv).

Resenären av år 1734 måste på hemväg från Danmarks prästgård ha passerat torpställena i ordningen Pinan, Nöden och Glädjen. Utan tvivel avser han också nämnda ställen i sin strof, ehuru han benämner de båda första Plågan och Sorgen, antingen med poetens självtagna frihet eller på grund av minnesfel vid nedskrivandet.»